

Popély Gyula

A Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság megalakulása

(Folytatás)

1. Az előkészítő bizottság munkája és a közvélemény reagálása

Az előkészítő bizottság — első gyűlésének megnyitása előtt — tisztelgő látogatást tett Kinevezőjénél, dr. Ivan Dérer miniszternél. Orbán Gábor személyenként bemutatta a miniszternek a bizottság tagjait. Dérer Orbán Gábor üdvöző beszédére mondott válaszában rámutatott a köztársasági elnök cselekedetének nemes voltára, majd az alakuló társaság feladatairól szólt néhány szót. Szerinte jelentős feladat vár már az előkészítő bizottságra is, „*miután nemcsak kulturális érdeket, hanem jelentős általános állami érdeket is képvisel a megalakítandó csehszlovákiai magyar társaság*”. „*A most megalakuló társaságnak ugyanis feltétlenül a csehszlovák állameszme gondolatán kell felépülnie, és működésének során minden tekintetben el kell azt fogadnia.*”⁴⁵

A bizottság mindenkor és mindenhol igyekezett hangsúlyozni önzetlen jószándékát és teljes politikamentességét. Tagjainak többségénél a jó szándék meg is volt. Sajnos, Orbán Gábor dr., a bizottságnak tudományos tevékenységéről ismert elnöke könnyen befolyásolható és minimális szervezőképességgel rendelkező ember volt, s ez a tulajdonsága kedvezőtlenül hatott a bizottság munkájára és később az Akadémia működésére is.

A bizottság fő feladata az alakuló társaság szakosztályokra való felosztása, az alapító tagok meghívása és az alapszabályok kidolgozása volt. Felelősségteljes munka volt ez, melyben főleg a tagok névsorának összeállítása igényelt nagy körültekintést. A véleménykülönbségek azonban már a szakosztályokra való felosztás stádiumában megmutatkoztak, pedig ez a kérdés problémátlanul látszott.

Orbán Gábor első nyilatkozata szerint, amelyet a *Práger Presse* felhivatalos prágai német lapnak adott,⁴⁶ az alakuló társaság csak két szakosztályból fog állni: tudományosból és szépművészetiéből; a szépművészeti szakosztály az irodalom, a képzőművészet és a zene területét is fel fogja ölelni. Létezett azonban egy másik variáció is, amely szerint négy szakosztályra tagolódtat volna a társaság: tudományos, irodalmi, művészeti és népművelési szakosztályra. A társaság negyedik szakosztályától a népművelési tömegmunka felkarolását várták. „*Az akadémikus jellegűnek szánt intézmény negyedik, népművelési szakosztályára vár az a súlyos feladat, hogy állandó és hatásos tevékenységével előkészítse a talajt a majdani akadémikusan kitermelendő kultúrtermékek felvételére és felszívására*”⁴⁷ — írja az egyik nyilatkozatában Farkas Gyula bizottsági tag. Hosszú előkészítő munka után a bizottság végül is a május 18-án tartott ülésén Györy Dezső javaslatára úgy döntött, hogy a társaságot három szakosztályra: tudományosra, irodalmira és művészetre tagolja. Valóban ez volt a legkézenfekvőbbnek mondható megoldás.

⁴⁵ A magyar tudományos, művészeti és irodalmi társaság előkészítő bizottsága Dérer dr. iskolaügyi miniszternél (aláírás nélküli cikk)
A Reggel, XI. évf. 61. sz. 1. l.

⁴⁶ Csak két szakosztályra lesz a magyar tudományos és szépművészeti társaságnak? (aláírás nélküli)
PMH. X. évf. 57. sz. 5. l.

⁴⁷ Farkas Gyula: Feladatok a magyar népművelés terén
A Reggel, XI. évf. 81. sz. 18. l.

Az alapszabály-tervezet végleges szövegében az április 10-én tartott kűgyűlésen állapotok meg a bizottság tagjai. A tervezet értelmében az alakulandó társaságnak csak magyar nemzetiségű és csehszlovák állampolgárságú egyének tagjai. Ezzel tehát a még rendezetlen állampolgárságú magyar kultúrmunkásokat eleve kizárták az intézmény tagjainak soraiból.

A meghívandó alapító tagok végleges névjegyzékét csak szeptember közepére állította össze a bizottság.

A bizottság munkáját a közvélemény élénk figyelemmel kísérte. Egymást váltják a javaslatok, jóslások, tervezetések, különböző véleménynyilvánítások stb. A PMH például seregszemlét tart a csehszlovákiai magyar tudományos dolgozók felett, és felsorolja, hogy kiket tart jogosultnak és érdemesnek az akadémiai munkára. A PMH listája a következő:⁴⁸ Bölcsészet: Karsai Ervin, Keller Imre, Neubauer Pál dr., Takács Menyhért dr. Irodalom-bölcsélet és irodalomtörténet: Bíró Lucian dr., Kálniczky Géza dr., Szvatkó Pál dr. Jogtudomány, közgazdasági és politikai tudomány: Flórián Károly dr., Grossschmidt Géza dr., Maléter István dr., Mágócsy-Dietz Sándor dr., Osváth Gyula dr., Vutkovics Sándor dr. Történetírás: Alapy Gyula dr., Hajnóczy R. József, Balogh Elemér, Dienes Adorján, Hofmann Arnold, Kerekes György dr., Kőszeghy-Winkler Elemér, Loysch Üdön, Pfeiffer Miklós dr., Sas Andor dr., Szabó Adorján, Földrajz, néprajz, statisztika: Jankovics Marcell dr., Szerényi Ferdinánd dr., Vécsey Zoltán dr. Matematika, fizika, természettudomány: Frenyó Lajos dr., Gidró Bonifác, Kenessey Kálmán.

Ezt a névsort később még a következő nevekkal egészítette ki a PMH: Gömör János, Krammer Jenő dr., Szántó Hugó, Hefty Andor, Borka Géza dr., Szűcsy Géza, Kőhegyi József dr., Horváth Cézár dr., Spesz Sándor dr., Wich Béla.

A sok politikai alapállású kritika és ellenkritika után végül indul egy ankét a Masaryk Akadémiáról, amelyet a mindössze egy számot megért irodalmi folyóirat, az *Új Munka* rendezett. Mintegy bevezetőül leszögezi ennek az ankétnek a szükségességét: „Politikai szempontból eleget foglalkoztak az egymillióval Szlovénzskón, eleget püfölték egymást az illetékesek; — mi a dolog másik oldalát ragadjuk meg és megkíséreljük, hogy pártatlan és objektív szakképet jessünk arról a helyzetről és feladatról, amellyel az egymilliónak meg kell birkóznia. Arra például eddig senki sem gondolt, hogy írókat, tudósokat, intellektüeleket is meg szabad szóltatni az ügyben s a politikusok mellett ők is hallathatják szavukat.”⁴⁹

Az ankét keretén belül nyilatkoztak magyarországi írók, csehszlovákok és csehszlovákiai magyar irodalmárok. A budapestiek közül Babits Mihály, Móricz Zsigmond, Kosztolányi Dezső, Komlós Aladár és Mohácsi Jenő írók, a csehszlovákiai magyarság köréből Sándor Imre, Sziklay Ferenc dr., Maléter István dr., Fábry Zoltán, Vozári Dezső, Németh István László, Jarnó József, Szalatnai Rezső, Szenes Erzsé, Egri Viktor, Paál Ferenc, Szombathy Viktor, Brogyányi Kálmán, Juhász Árpád, Alapy Gyula, Vécsey Zoltán, Farkas Gyula, Győry Dezső, Orbán Gábor, Sebesi Ernő és Darkó István, csehszlovák körökből pedig Rádl Emánuel és Bujnák Pál nyilatkozott.

A magyarországiak nyilatkozatuk elején mind kijelentették, hogy „nincsenek tisztában a csehszlovákiai viszonyokkal”, ezért nehéz helyes véleményt mondaniuk az ajándékról és annak legcélszerűbb felhasználási módjáról. Móricz Zsigmond Masaryk elnök ajándékát „fejedelmi ajándék”-nak nevezi. Illik tehát „fejedelmi módon” fel is használni. „Ennek az összegnek egy rendeltetése lehet: olyan fundust teremteni belőle, amely a magyar kultúrára állandó és teremtő jelentőségű legyen.”⁵⁰ Komlós Aladár és Mohácsi Jenő többek között egy független magyar könyvkiadó megteremtését és egy színvonalas irodalmi folyóirat kiadását javasolja a rendelkezésre álló pénzből. Mind-egyik nyilatkozó hangsúlyozza, hogy ennek a pártpolitika teljes mellőzésével kell történnie.

Érdemes nagyobb figyelmet szentelnünk Rádl Emánuel prágai egyetemi tanár nyilatkozatának. Rádl már előzően is többször bebizonyította, hogy teljesen elfogulatlanul

⁴⁸ Kiből állítható össze a szlovénzskói magyar tudósok vezérkara? (aláírás nélkül)

PMH, X. évf. 58. sz. 3. l.

PMH, X. évf. 57. sz. 5. l.

⁴⁹ Ankét Masaryk magyar kultúralapítványáról

Új Munka, I. évf. 1. sz. 8–10. l.

⁵⁰ Uo.

nézi a kisebbségi magyarság helyzetét, sőt ő volt az, aki először emelte fel szavát annak érdekében, hogy magyar írók és költők is részesüljenek az évente adományozott irodalmi díjakból. Nyilatkozatában többek között kijelenti: „*Nem merev, régimódi akadémia várak a társulattól, amely a tudományt a tudományért ápolná, hanem olyan modern intézményt, amely a tudományt a népért, a kisebbségi magyar népért műveli s e kor történelmi szükségleteinek szolgálatában áll. Végül azt is várom, hogy az új társulat a hiányzó magyar egyetemet pótolja. Tudom, hogy nehéz munka vár az úttörőkre. Ha azonban az intézmény jól felfogja nagy hivatását, nem kell aggódní jövője miatt.*”⁵¹

A másik csehszlovák hozzászóló, Bujnák Pál, a pozsonyi magyar tanszék vezetője, már sokkal egyoldalúbban ítéli meg a társaság feladatát. Szerinte elsőrendű feladata a magyar-szlovák kapcsolatok kutatása és feltárása lesz.

A megkérdozett 21 csehszlovákiai magyar irodalmár különböző módon képzei el a nagy tett véghezvitelét, de egyben mindegyikük véleménye egyezik: a társaság létrehozása nagy felelősséggel jár, alapítóinak tehát érezniük kell a feladat súlyosságát. Legtöbbjük szintén független könyvkiadó létesítését és irodalmi folyóirat kiadását látná legcélszerűbbnek, a millió ezzel töltené be legteltjesebben a feladatát. Néhányan az alapítandó társaság legfőbb rendeltetésének irodalmi, tudományos és művészeti ösztön-díjak alapítását, mások az arra szoruló írók segélyezését tartják.

Külön említést érdemel Sziklay Ferenc véleménye, amely szerint legildomosabb volna, ha a milliós adományt a már régebben alapított s jelenleg is működő kulturális intézmények kapnák. Ezekre a szervezetekre kötelező a politikamentesség, s ezekbe — Sziklay szerint — be van szervezve minden csehszlovákiai illetőséggel bíró magyar kulturális tényező. Egy teljesen új egyesület csupán a jelenleg működő egyesületek gyengítése árán jöhetne létre. Az alapítványt tehát egy felelős bizottság ellenőrzése mellett a már meglevő intézmények rendelkezésére kellene bocsátani. Sziklay Ferenc már közvetlenül a losonci ígért elhangzása után is hangsúlyozta ezt a nézetét. A *PMH* IX. évf. 228. számában írt cikkében kijelentette, hogy szerinte a már eddig is működő kulturális egyesületek keretein belül való munka szorgalmazása és lehetővé tétele volna a legcélszerűbb, már csak azért is, mert a létező intézmények alapszabályai jóvá vannak hagyva, és munkájuk többé-kevésbé folyamatos.

Hasonló nézeten van Szombathy Viktor is, aki szerint az adománynak legalább egy részét fel kell osztani a meglevő három legnagyobb kulturális egyesület, a Toldy Kör, a Kazinczy Társaság és Jókai Egyesület között. Alap Gyula szintén követeli e három nagy egyesület bevonását az előkészítő munkálatokba.

Nagyon különös Fábry Zoltán nyilatkozata: „*Tekintettel arra, hogy a Masaryk alapítvány tisztára a polgári-kapitalista osztálykultúra ügye, ahhoz semmi közöm.*”⁵² A kommunisták állásfoglalása, sajnos, mindvégig ilyen kategorikusan elutasító maradt.

Fábry Zoltán két évtized múlva beismerte tévedését; saját maga és elvtársai nevében elégtételt nyújt Masaryk emlékének. 1950-ben, Masaryk születésének 100. évfordulóján az *Új Szó* hasábjain megjelenő „*Masaryk magyar emléke*” című cikkében a következő szavakkal korrigálja akkori elfogult nézetét: „*A gesztust leráztuk magunkról, gyanakodtunk, sisteregtünk, kiközösítettünk: »A Masaryk Akadémia a polgári kultúra ügye, semmi közünk hozzá!« Igazságtalanok voltunk, türelmetlenek és kegyetlenek, mert Masaryk több volt, mint sommásan a polgári kultúra, és más, mint az agrárszocialisták által kiséjajátított Masaryk Akadémia ügye. Nagy igyekezetünkben a fürdővízzel együtt kiöntöttük a gyereket: az elherdálhatóan örökséget, a humánusumot.*”⁵³

Az *Új Munkában* rendezett ankétra felfigyelt az egész közvélemény, több napilap és folyóirat is foglalkozott vele. A *Nap* szentel neki legtöbb figyelmet, s megjegyzi, hogy „*az Új Munka ankétjának érdekes momentuma a politikától való természetes félelem. Tehetséges embereink közül sokan tapasztalták a múltban, hogy a kisebbségi magyar pártpolitika a legkárhuzatosabb akadály volt a magyar kultúra fejlődésének.*”⁵⁴

⁵¹ Uo.

⁵² Uo.

⁵³ Fábry Zoltán: Stószí délelőttök, Madách könyvkiadó, Bratislava, 1968. 262. l.

⁵⁴ Ténsúr: Barátságos levél...

A *Nap*, V. évf. 81. sz. 3. l.

Itt csak részben van igaza A Nap cikkírójának, mivel nagyon egyoldalúan csupán a magyar ellenzéki politikát teszi felelőssé a kisebbségi magyar kulturális élet stagnálásáért. Pedig felelősség terheli ezért az uralmon levő kormánypártokat és azoknak magyar kiszolgálóit is.

2. Az alakuló közgyűlés

Az előkészítő bizottság 1931. november 7-én tartotta utolsó ülését, amelyen a Társaság alakuló közgyűlésére vonatkozólag hozta meg végső határozatait. Az alakuló közgyűlést november 8-ra, vasárnapra hívták egybe.

Ezt a rég várt eseményt egyforma lelkesedéssel köszöntötték az aktivista, valamint az ellenzéki körök is. Egy időre elnémult minden fölösleges csipkelődés. Az alakulás napján Dzurányi László a PMH-ban vezércikkben köszöntötte az alakuló közgyűlést és Masaryk G. Tamás elnököt: „Első szavunk a hála szava a Hradzsin tisztelteméltó agg lakójához, Masaryk Tamáshoz, aki millió adományával példaadó módon juttatta kifejezésre megbecsülését a kisebbségi magyar kultúrával szemben. Új, tiszta fényt gyűjtött, amelynek el kellene űznie a kulturális téren is jelkísértő bosszú és gyűlölködés árnyait. A nagy humanista csak tanításához maradt hű, amikor egy nemzeti kultúrlélegzése számára megnyitotta a tisztult levegő ablakát s a fejlődés lehetőségeinek távlatát.”⁵⁵ Nem hallgatja el azonban azokat a szomorú igazságokat, amelyek valószínűleg gátolni fogják a Társaság munkáját, például hogy a Társaságban nincs helyük azoknak, akik az „állampolgárság kálváriáját járják”. Végül kijelenti, hogy nem akar ünneprontó lenni, nem szórászhasogatásként írja ezeket a sorokat, nem gáncoskodni akar, csupán szívügyének tekinti a társaság sorsát. „Mi szívesen el fogunk ösmerni a Társaság munkájában minden komoly eredményt, ha lesz ilyen eredmény...”⁵⁶ — írja Dzurányi.

Vasárnap, november 8-án a pozsonyi Prímáspalota tükörtermében a Masaryk Akadémia formálisan is megalakult. Az alakuló közgyűlésen, amely délelőtt 9 órakor volt, részt vett dr. Ivan Dérer iskolaügyi miniszter is. A zárt ülésen — a hivatalos vendégek kívül — csak a Társaságba meghívott rendes tagok vehettek részt. A Társaság alapító tagjai a következők lettek:

Tudományos osztály: Balogh Elemér, Banai Tóth Pál, Baranyai József dr., Benyovszky Károly, Danninger József dr., Farkas Gyula, Flórián Károly dr., Galambos Zoltán, Hatvani János dr., Hornyánszky Aladár dr., Jankó Zoltán, Keller Imre, Kenessy Kálmán dr., Khin Antal, Krammer Jenő dr., Limbacher (Peéry) Rezső dr., Maléter István dr., Mittelhauser Richárd dr., Orbán Gábor dr., Osváth Gyula dr., Rédler István, Sas Andor dr., Scherer Lajos, Surányi Géza, Szántó Hugó, Szerényi Ferdinánd dr., Váradai Aladár dr., Zichy István gróf.

Irodalmi osztály: Antal Sándor, Darvas János, Darkó István, Egri Viktor, Farkas István, Győry Dezső, Herczeg Gábor, Horváth Dániel, Jarnó József, Juhász Árpád, Lányi Menyhért, Morvay Gyula, Sándor Imre, Sándor Ernő, Sebesi Ernő, Szalatnai Rezső, Szemes Erzsé, Sziklay Ferenc dr., Szombathy Viktor, Szvatkó Pál dr., Tamás Mihály, Vozári Dezső.

Művészeti osztály: Albrecht Sándor, Angyal Géza, Antalffy Vilmos, Boruth Andor, Brogyányi Kálmán, Erdélyi Béla, Fleischmann Artúr dr., Gwerk Ödön, Halász-Hradil Elemér, Harmos Károly, Hermélyi Viktor, Kálix Jenő, Jánoska Tivadar, Kőszeghy-Winkler Elemér, Nagy Márton, Prohászka István, Reichental Ferenc, Schubert Gyula, Szőnyi Endre, Stern Ármin, Szalatnai Artúr, Tichy Kálmán, Weinurm Frigyes.

Orbán Gábor dr., az előkészítő bizottság elnöke rövid beszéd után ismertette az alapszabályokat, amelyeket a tagok egyhangúlag elfogadtak. A közgyűlés jelölőbizottságot küldött ki, amely Balogh Elemér református püspök elnöklete alatt összeállította a Társaság vezetőségének névsorát. A javaslatot a tagság egyhangúlag megszavazta. E szerint a Társaság elnöke Orbán Gábor dr., ügyvezetője és főtítkára Szerényi Ferdinánd dr., főpénztárosa Kadosa Pál lett, főszámvizsgálói Angyal Géza, Surányi Géza és Sziklay Ferenc dr., a becsületbíróság tagjai Maléter István dr., Sas Andor dr., Győry Dezső,

⁵⁵ Dzurányi László: Rádióüzenet Pozsonyba

PMH, X. évf. 255. sz. 1. l.

⁵⁶ Uo.

Darvas János, Gwerk Üdön és Halász-Hradil Elemér lettek. A vezetőség megválasztása után a közgyűlés megválasztotta a Társaság egyes osztályainak tisztikarát is. A tudományos osztály elnökévé dr. Flórián Károlyt, titkárává Farkas Gyulát; az irodalmi osztály elnökévé Antal Sándort, titkárává Szalatnai Rezsőt; a művészeti osztály elnökévé Jánoska Tivadart, titkárává Brogyányi Kálmánt választották meg egyhangúlag. A tudományos osztály számvizsgálóivá dr. Hatvani Jánost és Baranyai Józsefet választották meg, az irodalmi osztályban Darkó Istvánt és Sándor Ernőt, a művészeti osztályban pedig Schubert Gyulát és Szalatnai Artúrt.⁵⁷

Az alakuló közgyűlés kimondta a Társaság megalakulását.

Tizenegy órakor megkezdődött a díszközgyűlés, amelyen Ivan Dérer iskolaügyi miniszter, Jozef Országh országos elnök, Anton Štefánek volt iskolaügyi miniszter, Krausz Ferenc dr. alpolgármester, Jesenský dr. országos alelnök, Štefan Štunda képviselő, Kóllár Ferenc dr. sajtóreferens és több egyetemi tanár is részt vett. A Társaság tagjai aláírták az elnöki emelvényen elhelyezett díszemlékiratot, amelyet a köztársasági elnöknek küldtek. Szövege csak magyar nyelvű volt: *„Emlékirat, amely hirdetni fogja a késői nemzedéknek is, hogy ma, 1931. november 8-án Bratislavában, a Prímáspalota tükörtermében megalakult a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság, hogy fenntartója, fejlesztője legyen a magyar tudomány, a magyar toll, a magyar művészet alkotó géniuszának, s hogy könnél is maradandóbban hirdesse hálánkat Masaryk G. Tamás dr., köztársaságunk elnök ura iránt, akinek milliós adományából megszülethetett Társaságunk. Magyar szellemi életünk az új élet tavaszába tele reménységgel és alkotó vágygal indul, szívünk szeretete lesz a lélek termelőerejének melege. Vivat, crescat, floreat!”*⁵⁸

A díszközgyűlést dr. Orbán Gábor, a Társaság elnöke nyitotta meg székfoglaló beszédével. Szlovák köszöntő szavakkal kezdte, majd magyarul folytatta. Beszédében méltatta Masaryk köztársasági elnök nemes cselekedetét, amelynek *„legnagyobb jelentősége annak morális értéke”*.⁵⁹ Ígéri, hogy az alapítvány meg fog felelni rendeltetésének: *„Igyekeznünk fogunk, hogy nagynevű alapítónk bizalmára érdemesnek mutakozzunk. Fenntartás nélkül híve leszünk a csehszlovák állameszmének, de ugyanakkor kívánjuk, hogy a magyar tehetségek előtt is nyiljanak meg az érvényesülési kapui.”*⁶⁰ Beszédében foglalkozik az ifjúság problémájával is, s itt néhány túl éles szót mond a Sarló címére: *„A tudományoknak csak a színét ízlelték meg, de megittasultak tőle, meg nem értett félszeg eszmék a szélsőségek karjába sodorták őket. A költészetben és a művészetben a törvényteleniséget tették törvénné. Mivel sokan vannak, és elég hangosak is, övék a közvélemény, és övék az egész dilettáns világ, övék az ország, a hatalom s a dicsőség.”*⁶¹

A sarlósok soha nem tudták megbocsátani Orbánnak és általában a Masaryk Akadémiának ezt az ellenük intézett kirohanást. Bizonyos mértékben jogot formáltak ehhez az intézményhez, és ez érthető is, de megértés helyett durva kiebrudalás lett osztályrészük. Balogh Edgár a *Hét* próbában a Masaryk Akadémiát mint a *„kezdeményszerűsüinkre, de nélkülünk alakuló Masaryk-alapítványos csehszlovákiai magyar akadémiát”*⁶² említi, a tagsága nagy részét pedig *„a Masaryk Akadémia kormánycsatlósai”*⁶³ jelzővel tiszteli meg.

Orbán Gábor elnök nagy tapssal fogadott beszéde után Dérer iskolaügyi miniszter emelkedett szólásra. Magyar nyelvű beszédében ő is a Társaság megalakulásának nagy jelentőségét hangsúlyozta. *„Nagyfontosságú eseménynek tartom e Társaság megalakulását és pedig úgy az itteni magyarság, mint a csehszlovák köztársaság szempontjára”*

⁵⁷ A Társaság alapító tagjainak és tisztikarának névsorát a Magyar Figyelő, I. évf. 1–2. sz. szerint közlöm (A Társaság krónikája, 137. lap)

⁵⁸ A díszemlékirat szövegét a PMH, X. évf. 256. sz. után közlöm (Megalakult Pozsonyban a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság).

⁵⁹ Vasárnap délelőtt Pozsonyban megalakult a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság.

A Reggel, XI. évf. 259. sz. 3. l.

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Uo.

⁶² Balogh Edgár: *Hét próba*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1965, 227. l.

⁶³ Uo. 323. l.

ből.⁶⁴ Az itteni magyarságnak — Dérer szerint — feltétlenül a csehszlovák államhűség eszméjére kell helyezkednie, és a cseh és szlovák néppel közös hazában kell felvirágoztatnia saját kultúráját. A felvidéki magyarság nem állapíthatja meg álláspontját csupán az érzelmek segítségével, mert az „*érzelmek nagyon gyakran csálnak a való helyzet felismerése tekintetében, s az érzelmek sugallta állásfoglalás s ennek megfelelő ténykedés gyakran hibás mederbe sodornak, és oly kilátástalan tevékenységre ösztökélnek, amely később az érzelmi momentum elmúltával, hiábavalónak és károsnak bizonyul*“.⁶⁵ Kijelenti, hogy csehszlovák részről nem történtek elnyomó törekvések a magyarság ellen, s ilyenek soha nem is fognak történni.

Aztán Jozef Országgh országos elnök, aki a beteg Juraj Slávik dr. belügyminiszter helyett jelent meg, szintén magyarul beszélt, Dérerhez hasonló hangnemben. Utána Anton Štefáneek képviselő, volt iskolaügyi miniszter beszélt szlovákul (magyarul nem tudott tökéletesen), s kijelentette, hogy a Társaság „*kitűzött céljai közé fel kell venni azt a feladatot is, hogy kulturális vonatkozásban hidat építsen Csehszlovákia és Magyarország között*“.⁶⁶

Štefáneek beszéde után Štunda agrárpárti képviselő, majd Farkas Gyula szociáldemokrata szenátor következett. A Kazinczy Társaság nevében Sziklay Ferenc dr. emelkedett szólásra, a Rimaszombatban székelő Csehszlovákiai Magyar Társadalmi és Kultúregyesületek Szövetségének nevében pedig Márkus László üdvözölte a Társaságot. Még több felszólalás következett: Kovács Alajos az általános magyar tanítóegyesületben tömörült magyar tanítók és tanárok, Fejér Miksa az Uránia tudományos egyesület, Sebestyén Árpád a Harmónia és Morvay Gyula az ifjú generáció nevében szólalt fel. Déli fél egy óraker a díszközgyűlés véget ért. Egy óraker a Vigadóban közös ebéd s utána bankett volt.

Az előkészítő bizottság az ünnepi közgyűlésre több magyarországi kulturális intézményt és egyént is meghívott, sajnos, senki sem jött el. Legtöbbjük egyáltalán nem reagált a meghívásra, de a Kisfaludy Társaság, a Magyar Írók Egyesülete, a Magyar Nyelvőr szerkesztősége, dr. Fuchs Dávid, a finnugor társaság tagjai, a szegedi egyetem rektora és tanári kara, valamint Simándy Pál író üdvözlő táviratban köszöntötték az alakuló közgyűlést. Több cseh és szlovák intézmény is üdvözlét küldte, pl. a Cseh Tudományos és Művészeti Akadémia, a Komenský Egyetem, a Šafárik Társaság, a Szlovák Művészegyesület stb. Üdvözlét küldte még Ruuskanen, Finnország prágai követe és Mikkola egyetemi tanár Helsinkiből.

3. Az alakulás visszhangja

A Masaryk Akadémia megalakulásával minden jelentősebb csehszlovákiai magyar napilap vezércikkben foglalkozott, sőt a szlovák és cseh lapok is fokozott figyelmet tanúsítottak iránta. A magyar lapok az alakuló közgyűlés részletes leírását is hozzák, ki-ki a maga szemszögéből fűzve hozzá a kommentárt. A kormánypárti *A Reggel* lelkesedése nem ismer határt. „*A köztársaság elnöke milliós adományával nemcsak a Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság fundamentumát rakta le, hanem megteremtette a köztársaságban a magyar szívek, a magyar lelkek egységét. Megadta, hogy bizalmatlanság nélkül, hittel, egymás kezére járva minden magyar kultúremler egységben jorjjon össze a népért való munkában ebben az országban.*“⁶⁷

A cseh és szlovák lapok főleg Orbán Gábor dr. elnök és Ivan Dérer dr. miniszter beszédének szentelnek figyelmet, majdnem mindegyik közli e beszédek teljes szövegét, vagy legalább részleteket hoz belőlük. Valamennyi csehszlovák lap olyan aktusnak tartja a Masaryk Akadémia megalapítását, amelynek végképp el kell hallgattatnia a legelégedetlenkedőbb magyarok panaszeit is. A *Ludová politika* pl. ilyen beszédes cím alatt számol be a közgyűlésről: „*És még hogy nincs jó soruk a mi magyarjainknak ...*“⁶⁸

⁶⁴ Lásd az 59. számú jegyzetet!

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Uo.

⁶⁷ (ásó): Először voltak együtt

A Reggel, XI. évf. 260. sz. 3. l.

⁶⁸ *A že sa vraj našim Maďarom nevedie dobre ...*

Ludová politika, VII. évf. 252. sz. 2. l.

A magyarországi hivatalos közvélemény eleve elutasító álláspontra helyezkedett, és kezdettől fogva erős propaganda-hadjáratot indított a Társaság ellen: „Az egész Masaryk Akadémia alapítása éppen beillik ama világszaló taktikába, melynek segítségével a csehek »csehszlovák« államukat szerezték”⁶⁹ — írja a Magyar Szemle. A Pesti Napló szerint Masaryk elnök „új taktikához nyúl”. A magyarokat „magának akarja megnevelni”⁷⁰ — írja Friedrich István már a losonci ígélet elhangzása után. Hasonló hangnemben írt Masaryk dél-szlovákiai útjáról a *Magyarság* is 1930 októberében: „A cseh kormány ugyancsak kihasználja az állam egyetlen nemzetközi értékét, Masaryk elnök személyét. A múlt hónapban a Felvidék déli részén hurcolta körül az aggastyánt, hogy a magyar vidéki lakosság kikényszerített ünnepléseinek híréből kovácsoljon a külföld előtt a cseh uralomnak politikai tőkét.”⁷¹

A Masaryk Akadémiával legrészletesebben Steier Lajos, a Területvédő Liga szlovák osztályának vezetője és szakértője foglalkozott, aki a *Magyar Szemle*ben 12 oldalas cikkben foglalt állást a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társasággal szemben. A Társaság megalakítását azzal magyarázza, hogy Szlovákiában megértek a feltételek egy átfogó jellegű, irányító magyar kulturális szerv létrehozására, s erre valóban már próbálkozás is történt. Ezt a szervet a magyarság saját erejéből és saját érdekében próbálta megteremtetni. Ennek a próbálkozásnak eredménye az 1930 májusában létrehozott Szentiváni Kúria volt. De ez „nem igen volt a prágai csehtől hegemonizmus kedvére való, mert hiszen attól tartott, hogy a kifejeződő nagy magyar kultúrszerv még inkább fogja összetartani és összekovácsolni a magyar erőket. Ezért a *divide et impera* módszerével egy elhárító cselekedetre szánta el magát”.⁷² Masaryk tehát 1930 őszén ajánlatot tett egy magyar tudományos társaság alapítására. „Miért ez a hirtelen adakozás? — teszi fel a kérdést Steier Lajos, s mindjárt meg is adja rá a választ: — Prága ezzel meg akarja hiúsítani a független magyar tudományos szerv kialakulását.”⁷³ Megbotránkozva konstatálja, hogy több magyarországi intézmény üdvözlő távirattal köszöntötte a Masaryk Akadémia alakuló közgyűlését: „Több mint valószínű, hogy félreértés vagy misztifikáció van a dologban, mert el nem képzelhető, hogy ezek az üdvözlők tudták volna, hogy a pozsonyi tudományos és szépirodalmi társaság megalakulásának tendenciája tulajdonképpen a magyar nemzeti közösség ellen irányul. Amíg Orbán, Surányi, Váradi, Szerényi, Antal, stb., a prágai hegemonizmus fullajtárjai állnak ezen intézmény élén, a magyarság csakis rezervált, tartózkodó magatartást tanúsíthat az ún. Masaryk Akadémiával szemben, melyről kétségen kívül kiderül majd, hogy csak az Orbánok, Surányiak, stb. akadémiája.”⁷⁴ A Magyar Szemle szerkesztősege még a következőket fűzte a cikkhez: „Kétségtelenül helyes a kitűnő cikkírónk megállapítása: hazai intézményeink nem voltak tisztában a Masaryk Akadémia természetével, amikor üdvözlő távirataikat elküdték, s ezért a tájékozatlanságon kívül más váddal nem illethetők.”⁷⁵

A Szüllő vezette keresztényszocialista pártnak megegyezett az Akadémiára vonatkozó nézete a magyarországi jobboldali közvéleményével. Az Országos Keresztényszocialista Párt Végrehajtó Bizottságának zsolnai ülésén mondott beszédében Szüllő Géza őszinte elismeréssel szól Masaryk elnök nemes gesztusáról, de leszögezi, hogy az Akadémia felállításának egy alapvető hibája van; és pedig: „több ebben az Akadémiában a politikum, mint a tudomány”.⁷⁶ Szerinte éles különbség az, ha valaki magyar, vagy csak magyarul beszélő, tehát csak nyelvében magyar. Az Akadémia felállításában kettős poli-

⁶⁹ Steier Lajos: A csehszlovákiai magyar ifjúság Magyar Szemle, 1932. ápr., 4. sz. 364. l.

⁷⁰ Friedrich István: Perpetuum mobile Pesti Napló, 81. évf. 211. sz. 1–2. l.

⁷¹ Egész Pozsonyt felforgatták Masaryk fogadtatására Magyarországon, XI. évf. 232. sz.

⁷² Steier Lajos: Magyar Masaryk-Akadémia Magyar Szemle, 1932. február, 2. sz. 176–187. l.

⁷³ Uo.

⁷⁴ Uo.

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ Szüllő Géza: A Masaryk Akadémia alapvető hibája PMH, X. évf. 257. sz. 2. l.

tikai célt lát: „...a külföldnek megmutatni, hogy a republika a magyar kultúrát emelni akarja, bejelé pedig az ittlévő magyarságot a magyar államban tömörült magyarságtól kulturálisan is elválasztani akarja.”⁷⁷ Mindenesetre jóhiszeműleg feltételezi az Akadémia tudományos működését, de ugyanakkor kijelenti, hogy mihelyt azt fogják észlelni, hogy az itteni magyarság öntudatának gyöngítésére tör, bátran fel fognak lépni ellene.

Szűllő és pártja tehát a magyarországi jobboldali visszhanggal egyetértve csupán ügyes taktikai sakkhúzásnak tartotta a Társaság megalakítását. Ezt a nézetüket még jobban alátámasztotta az a tény, hogy a szlovákság egyes rétegei szintén „[a sakkhúzás]-ként könyvelték el a nemes adományt. A *Slovák* című lap szerint például főleg azért van szükség a kisebbségi Masaryk Akadémia létrehozására, „hogy így ne szaporodhassanak a fölösleges panaszok — úgy mint ez eddig történt —, hogy Szlovákiában a magyar kisebbség kulturális vonalon el van nyomva”.⁷⁸ A *Ludová politika* pedig azzal magyarázza a Társaság megalakulásának szükségességét, hogy „a magyaroknak fokozatosan lehetőséget kell adni, hogy a saját lábukra álljanak, és kulturális téren is emancipálódjanak, elszakadjanak a dunántúli gyökerektől, és ne bizonyíthatassák állandóan a nemzetközi fórumok előtt, hogy kulturális lehetőségeik mostohák”.⁷⁹ Ha maga a szlovák sajtó kezdte és folytatta az ilyen belemagyarázások szellőztetését, nem csoda hát, ha az ellenzék legjobboldalibb tagjai is kaptak rajta, és az Akadémia működése alatt ezt állandóan hangoztatták.

A kommunisták is kifejtették véleményüket a Masaryk Akadémia alakulásával kapcsolatban. Hivatalos lapjukban, *Az Út*ban két nagyobb terjedelmű cikkben foglalkoznak ezzel a nagy jelentőségű eseménnyel. Masaryk ajándékaról az a kommunisták véleménye, hogy ezzel a millióval a magyarság az iskoláitól elvont több milliónak kapta csak vissza egy bizonyos kis részét. (Kisebbségi statisztikusaink kimutatásai alapján ugyanis a magyar iskolaügy évente átlag 5 millió koronával rövidült meg.) Jócsik Lajos *Az Út* 1931. decemberi számában fejt ki nézeteit az Akadémiára vonatkozólag; mindezt a proletárkultúra szemszögéből nézve teszi. A cikknek már a címe is a lehető legtöbbet mondó: „*Akik egy millióért államhű kisebbséget szállítanak.*” Jócsik írása nem mentes bizonyos túlkapaszkodástól, de néhány megállapítása találon hat. Dérer miniszter és Orbán Gábor akadémiai ünnepi beszédével foglalkozva kijelenti, hogy „*a csehszlovák állam ama törekvéseit, amelyek olyan világosan mutatkoznak meg Dérer miniszter beszédében, a magyarság részéről a középosztálynak az a része képviseli az Akadémiában, amely egzisztenciáján a csehszlovák államtól függő helyzetben van. Orbán Gábor tanár beszélt ennek a frakciónak a nevében, amikor így szól: Fenntartás nélkül hívei leszünk a csehszlovák állameszmének!*”⁸⁰

Orbán Gábornak ez a kijelentése, s maga az a tény, hogy az ifjúság képviselői nem jelenhettek meg az Akadémia alakuló közgyűlésén, és az új nemzedék tudományos törekvéseiről nem esett szó, az egyetemi ifjúság körében erős nemtetszést váltott ki. Az ifjúság nézete szerint a tudományos osztály alapító tagjainak összeválogatásánál „nem nyújtottak elég garanciát az objektív és színvonalas tudományos munkára”, s ráadásul az ifjúságot vádolták meg dilettantizmussal.

1931. november 15-én, pontosan egy héttel a Masaryk Akadémia alakuló közgyűlése után, a Komenský Egyetem Jogi Fakultásán manifesztációs gyűlést tartott a pozsonyi magyar egyetemi hallgatóság. A gyűlést egy bizottság hívta össze, melynek tagjai Berecz Kálmán, Deme Lajos és Duka Zólyomi Norbert dr. voltak. Az egyetemi ifjúság

⁷⁷ Uo.

⁷⁸ „...aby takto nemožilji sa zbytočné ponosy, že maďarská menšina na Slovensku v kultúrnom ohľade je utlačená, ako sa to totiž robievalo posiaľ...”

Spolitizovaný 1 000 000 Kč

Slovák, XIII. évf. 57. sz. 1. l.

⁷⁹ „Maďarom sa musí poskytnúť príležitosť stavať sa postupne na svoje nohy, emancipovať sa i v záležitostiach kultúrnych, osamostatniť sa od zadunajských prameňov, aby nemohli neprestajne tvrdiť pred medzinárodnými fórami, že sú do kultúrnych možností v macošskom položení.”

Výchor pre maďarskú spoločnosť vied a umenia

Ludová politika, VII. évf. 53. sz. 1. l.

⁸⁰ Jócsik Lajos: Akik egy millióért államhű kisebbséget szállítanak
Az Út, I. évf. 10. sz. 14. l.

leszögezte tudományos célkitűzéseit, s programját szakok szerint Berecz Kálmán, Deme Lajos, Duka Zólyomi Norbert dr. és Peéry Rezső adták elő. Ezen a manifesztációs gyűlésen elhatározták, hogy az elhangzott beszédek tervezeteiből és a tervezetek alapján egy alakulandó bizottság dolgozzon ki memorandumot, amelyet aztán röpirat alakjában kiadnak. A bizottság tagjaiul Balogh Edgárt, Berecz Kálmánt, dr. Duka Zólyomi Norbertet, Grüner Gézát, Jócsik Lajost, Narancsik Imrét, Peéry Rezsőt és Szalonka Istvánt választották meg.

A memorandum el is készült, és „*A kisebbségi magyar ifjúság röpirata a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság megalakulása alkalmából*” címen jelent meg 1931 decemberében Duka Zólyomi Norbert dr. szerkesztésében. Mindjárt az elején bevezetesként leszögezi a memorandum, hogy „*a Társaság megalakulásában az ifjúság felismerte az új munkalehetőségeket, és ezért állapította meg tervezeit, bár ugyanakkor, amikor a köztársasági elnök egymillió adományával ezt az új lehetőséget megteremtette, nem felejté el a magyar ifjúság, hogy évenként 11 millióval rövidül meg a magyar kisebbségi iskola és kultúra ügye a csehszlovák köztársaságban*”.⁸¹

A röpirat az ifjúság manifesztációs gyűlésén választott bizottság munkatervét tartalmazza szakonként. Terebessy János a szociográfiai gyűjtés módszereit dolgozta ki, Narancsik Imre a szociológiáét, Berecz Kálmán javasolja, hogy a tudományos osztályon belül külön kisebbségi alosztályt szervezzenek, melynek feladata a kisebbségi kérdések politikamentes, tudományos ápolása és megoldása lenne. Ő ennek az osztálynak készítette el főbb pontokban a munkaprogramját. Balogh Edgár a néprajzi gyűjtés, Deme Lajos a népítörténet, Peéry Rezső a kisebbségi magyar irodalomtörténet és Duka Zólyomi Norbert dr. a szláv-magyar kultúrkapcsolatok munkamódszereit ismerteti.

A pozsonyi röpirat nem maradt visszhangtalan. 1932. február 12-én a prágai magyar egyetemi ifjúság a pozsonyi manifesztációs gyűléshez hasonló összejövetelen vitatta meg a pozsonyiak röpiratát, és azzal teljesen azonosította magát. Majd a pozsonyiakhoz hasonlóan ők is külön röpiratban — melynek címe azonos a pozsonyi röpirattal — fejtették ki nézetüket és dolgozták ki munkatervüket az egyes szakcsoportok számára. Röpiratuk a magyar nyelvészet, a természettudományok, a művészetek, a pedagógia, az építészet, a néphigiénia és a gazdasági tudományok terén végzendő feladatokra adott szempontokat. Bevezetőjében a következőket írják: „*A Csehszlovákiai Magyar Tudományos és Művészeti Társaság, jól felfogott munkairány és módzat esetén, messze túllepheti az alapítással adott lehetőségek kereteit, és az ifjúság is munkára készen várja az esetlegesen így felfogott lehetőségek keretein belül meginduló működését. Fönn tartjuk azonban magunknak azt a jogot, hogy mint ahogyan határozott kritika tárgyává tesszünk minden magyar kultúrmegnyilatkozást a köztársaságban, úgy a Tudományos Társaság lépéseit is határozott, tárgyilagos és tudományos kritikával követjük*”.⁸²

A prágai ifjúság röpirata — amely mintegy folytatása a pozsonyi röpiratnak — 1932 májusában jelent meg Baráth László szerkesztésében, kidolgozásában pedig Zapf László, Jantsky Béla dr., Nagy Barna, Dobossy László, Wein Gyula, Ónody Zoltán és Orbán László vettek részt.

A Masaryk Akadémia elnöksége a kisebbségi magyar ifjúság mindkét röpiratát megkapta, s e röpiratok tartalmáról több ízben folytatott megbeszéléseket. Az elnökség az ifjúsággal való együttműködés mellett döntött, megbízott tagjai 1932. március 21-én megbeszélést is folytattak a pozsonyi magyar egyetemi hallgatók képviselőivel. Ebből az együttműködésből a későbbiek folyamán azonban semmi sem lett, s ez főleg a Társaságban uralkodó antidemokratikus szellemmel magyarázható.

⁸¹ A kisebbségi magyar ifjúság röpirata, Pozsony, 1931. december, 4. l.

⁸² A kisebbségi magyar ifjúság röpirata, Prága, 1932. május, 2. l.